

BIERNE PRAWO WYBORCZE - prawo do kandydowania w wyborach i bycia wybranym na prezydenta, posła itp.; w Polsce można zostać posłem, mając 21 lat, senatorem - 30, a prezydentem-35.

CZYNNE PRAWO WYBORCZE - prawo wybierania prezydenta, posłów, senatorów itp.; przysługuje ono wszystkim obywatelom polskim, którzy ukończyli 18 lat;

KAMPANIA WYBORCZA – okres przed wyborami, który kandydaci (partie polityczne) wykorzystują na zdobycie poparcia wyborców. Ogłaszają swoje programy, organizują spotkania i wiece, występują w telewizji itp. Kampania wyborcza może mieć charakter pozytywny (promowanie własnej partii lub kandydata) albo negatywny (dążenie do zmniejszenia poparcia dla konkurentów, np. poprzez ujawnianie kompromitujących faktów z ich przeszłości).

KOALICJA – porozumienie się kilku osób lub organizacji, mające doprowadzić do realizacji wspólnych dla nich celów. Warunkiem utworzenia koalicji jest przewyższenie różnic między jej uczestnikami – to, co ich dzieli, musi zostać przez nich uznane za mniej istotne od tego, co ich łączy. W polityce mówimy o koalicjach wyborczych (porozumienie zawarte w okresie przedwyborczym, którego efektem jest wspólna lista wyborcza, albo też nieformalne współdziałanie, będące wstępem do współpracy w parlamencie) i koalicjach parlamentarnych (współpraca klubów parlamentarnych). Specyficzną formą koalicji parlamentarnej jest koalicja rządowa – sojusz klubów parlamentarnych, które tworzą rząd, wypracowują program i wspierają jego działania.

KONSTYTUCJA (ustawa zasadnicza) - podstawowy akt prawny, stanowiący fundament systemu prawnego w danym kraju. Konstytucja definiuje strukturę i kompetencje władz, określa prawa przysługujące obywatelom, wyznacza też cele, które dane państwo chce realizować. Konstytucja powinna być trwała, dlatego jej zmiana jest znacznie trudniejsza niż uchwalenie ustawy zwykłej.

KONSTYTUCJONALIZM -współczesna koncepcja prawno-polityczna, zgodnie z którą dobre państwo powinno charakteryzować się: 1) rządami prawa; 2) podziałem władz; 3) istnieniem sądu konstytucyjnego, który ocenia zgodność działań władzy ustawodawczej i wykonawczej z konstytucją; 4) ograniczeniem prawa większości do podejmowania decyzji przez konstytucyjne zagwarantowanie praw mniejszości; 5) akceptacją międzynarodowych aktów prawnych definiujących prawa człowieka.

NIEZAWISŁOŚĆ SĘDZIOWSKA – konstytucyjna zasada państwa prawa, zgodnie z którą sędzia, rozpatrując konkretną sprawę, podlega jedynie władzy konstytucji i obowiązującym ustawom, powinien być natomiast wolny od wszelkich nacisków ze strony przedstawicieli władzy.

ORDYNACJA WYBORCZA - ustawa określająca sposób przeprowadzenia wyborów (w tym zasad prowadzenia kampanii wyborczej) i obliczania ich wyników.

PARTIA POLITYCZNA – organizacja, której celem jest dążenie do zdobycia i wykonywania władzy państwowej po to, aby móc zrealizować swój program polityczny. Partie rywalizują ze sobą w wyborach parlamentarnych i samorządowych. Sędziami są zaś obywatele; to oni ostatecznie rozstrzygają, której z nich należy powierzyć sprawowanie rządów. Partia, która wygrała wybory – samodzielnie lub w koalicji z innymi partiami – tworzy rząd, obsadza najważniejsze stanowiska i określa kierunki polityki w państwie.

PRAWO – zbiór norm (reguł postępowania) stworzonych przez państwo i obowiązujących na jego terytorium. Podstawowym celem prawa stanowionego przez państwo jest regulacja stosunków społecznych. Obywatel nie przestrzegający prawa może zostać ukarany przez państwo.

PRAWO ADMINISTRACYJNE – zespół norm prawnych regulujących stosunki obywateli z organami administracji publicznej. Prawo administracyjne definiuje także strukturę administracji publicznej, wyznacza jej zadania i kompetencje oraz określa Środki, jakie może ona wykorzystywać.

PRAWO CYWILNE – dziedzina prawa zajmująca się stosunkami między równoprawnymi osobami fizycznymi i prawnymi (reguluje między innymi sprawy własności, umowy sprzedaży, najmu, ubezpieczenia). W skład prawa cywilnego wchodzi: prawo rodzinne, handlowe, spadkowe, autorskie itp. Pod ochroną prawa cywilnego pozostają także dobra osobiste, takie jak dobre imię czy zdrowie.

PRAWO KARNE – zespół norm prawnych określających, jakie czyny są uznawane za przestępstwa i jakie kary grożą za ich popełnienie. Sąd, stwierdzając winę oskarżonego, może wymierzyć mu karę pozbawienia lub ograniczenia wolności albo karę grzywny. Istnieją także Środki karne – np. pozbawienie praw publicznych na określony czas albo zakaz prowadzenia samochodu.

PROCEDURA - określone prawne postępowanie stosowane przy realizacji przepisów, także w przypadku złamania normy prawa.

REFERENDUM – bezpośrednie głosowanie ogółu obywateli. W Polsce referendum ogólnokrajowe może być przeprowadzone w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa, np. w sprawie zatwierdzenia lub odrzucenia projektu ustawy. Referendum wśród mieszkańców gminy (powiatu, województwa) można zarządzić w sprawie odwołania władz samorządowych, samoopodatkowania się mieszkańców na cele publiczne oraz w innych ważnych dla wspólnoty samorządowej kwestiach.

SKARGA KONSTITUCYJNA – prawo każdego obywatela do zwrócenia się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności z konstytucją aktu prawnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji wydał decyzję, naruszającą zdaniem tego obywatela jego uprawnienia.

SYSTEM PARTYJNY – mechanizm rywalizacji bądź współpracy partii politycznych uczestniczących w walce o zdobycie władzy i jej utrzymanie. Systemy partyjne najczęściej klasyfikuje się ze względu na liczbę partii obecnych na scenie politycznej w danym kraju. Wyróżniamy zatem system wielopartyjny, w którym działa wiele silnych partii, a władzę najczęściej zdobywa koalicja kilku z nich, i system dwupartyjny, w którym o władzę konkurują jedynie dwie partie, a zwycięstwo jednej z nich w wyborach jest równoznaczne z samodzielnym sprawowaniem rządów. System jednopartyjny jest z demokratycznego punktu widzenia anomalią – występuje w krajach totalitarnych, a czasem także autorytarnych.

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY – sąd powołany do badania zgodności ustaw i aktów prawnych niższej rangi (np. rozporządzeń rządowych) z konstytucją. W Konstytucji RP została zapisana zasada ostateczności orzeczeń Trybunału – oznacza to, że ustawa uznana przez Trybunał za niezgodną z konstytucją musi zostać uchylona.

WŁADZA SĄDOWNICZA – stoi na straży sprawiedliwości. Sądy rozstrzygają spory między obywatelami (prawo cywilne), między obywatelami a władzą (prawo administracyjne) i wymierzają kary za popełnione przestępstwa (prawo karne). Sędziowie, aby mogli wypełniać dobrze swoje zadania, muszą być niezawisli, to znaczy być wolni od nacisków i wydawać orzeczenia, kierując się jedynie obowiązującym prawem i własnym sumieniem. Specjalne znaczenie w systemie władz państwa odgrywają Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu, który sprawdza, czy sprawujący władzę nie naruszyli prawa.

WYBORY – metoda wyłaniania przedstawicieli społeczeństwa (np. parlamentarzystów) lub kandydatów na urzędy publiczne (np. prezydent miasta). Szczególnym rodzajem wyborów są wybory powszechne, w których mogą wziąć udział wszyscy obywatele. W państwie demokratycznym mówi się czasem o wyborach pięcioprzymiotnikowych, gdyż są one powszechne, tajne, równe, bezpośrednie i proporcjonalne. W Polsce wybory parlamentarne i samorządowe odbywają się co cztery lata, a prezydenckie co pięć lat.

ŹRÓDŁO: Merta T., Pacewicz A.: *Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej. Podręcznik i ćwiczenia, część 1*, Warszawa 2011